

dönt, és koordinálja az adatfeldolgozó központ, a központi kiadóhivatal és a könyvtárak munkáját. A harmadik testület a résztvevő könyvtárak munkacsoportja, amely döntési joggal nem rendelkezik.

Az adatfeldolgozást a Német Könyvtári Intézet (German Library Institute) végzi, saját számítógéppel. Az adatbázis alapján a résztvevő könyvtárak számára készült kiadványok a következők:

- *Gesamtverzeichnis der Zeitschriften und Serien (GZS)*
Megszűnt 1978-ban
Címek száma: 25 612
Állományi tételek száma: 90 520
Oldalszám: 1350
Ár: 218.– DM
- *Gesamtverzeichnis Deutschsprachiger Zeitschriften und Serien (GDZS)*
Megszűnt 1978-ban
Címek száma: 47 735
Állományi tételek száma: 224 344
Oldalszám: 2500
Ár: 498.– DM
- *Gesamtverzeichnis der Kongress-Schriften (GKS)*
Főkötet + kiegészítés
Címek száma: 32 000
Állományi tételek száma: 80 000
Oldalszám: 1738
Ár: 360.– DM
- A teljes adatbázis mikrofilmlapos kiadása, 1979 január
Címek száma: 177 000
Állományi tételek száma: 567 000
Oldalszám: 86 mikrofilmlap
Korlátozott példányszámban terjesztve
- Különleges könyvtárközi kölcsönzési kiadás, 1980 április
Címek száma: 185 000
Állományi tételek száma: 504 000
Oldalszám: 89 mikrofilmlap
Kiadó: Verlag O. Harrassowitz, Wiesbaden
- Egyesített testületi szerzői katalógus (kiadás alatt)
Címek száma: 80 000 testületi szerző
Ár: nyomtatott példány 850.– DM; mikrofilmlap 65.– DM.

Távlati tervek

A jövő fejlesztési tervei két területre irányulnak.

Csatlakozás az EURONET/ODIN rendszerhez online könyvtárközi folyóirat kölcsönzési rendszerrel kombinálva

Az EURONET az Európai Gazdasági Közösség adatközlő rendszere, az ODIN ennek nyugatnémet megfelelője. Az NSZK-kormány már engedélyezte a csatlakozást, az előkészületek folyamatban vannak.

A tervek szerint nemcsak lelőhely-információkat, hanem magukat a dokumentumokat is szállítani fogják közvetlenül a felhasználónak vagy a megrendelő könyvtárnak.

Teljesen online közvetíthető katalógus rendszer kifejlesztése valamennyi résztvevő könyvtár számára

A jelenlegi rendszer csak részben biztosít online szolgáltatásokat. A könyvtárak jó része mágnesszalagokat küld be feldolgozásra, a kommunikáció Nyugat-Berlin és a résztvevő könyvtárak között mikrofilmlapok útján megy végbe. A közeli jövőben egy teljesen online rendszer kifejlesztését tervezik az adatbázis növelésével az egész NSZK-könyvtári terület kiszolgálására alkalmas kapacitással.

/NEUBAUER, K. W.: The National Serial Data System in the Federal Republic of Germany. = Serials Review, 7. köt. 1. sz. 1981. p. 73–79./

(Takács Vilmos)

Az újság helye a könyvtárakban

A tudományos könyvtárak általában nem szívesen foglalkoznak újságok gyűjtésével. Egyrészt tartalmilag nem tekintik őket az információkat kellő mélységben feltáró elsődleges forrásoknak, másrészt napi megjelenésük, formájuk és terjedelmük okoz nehézséget valamennyi könyvtári munkafolyamatban. A meglévő gyűjteményeket inkább csak a kötelepéldány rendelkezések formális betartása hozta létre.

Tekintettel történeti forrásértékükre, elsősorban a kutatók, történészek, publicisták és a hozzájuk csatlakozó egyes könyvtárosok törekvései nyomán kezd elbírálásukban pozitív szemléleti változás mutatkozni az utóbbi időkben. De a velük kapcsolatos formai nehézségek továbbra is fennállnak. A gyakorlati megoldást a technika fejlődése, főként a mikrofilmes tárolás lehetősége ma már reményteljesebbé teszi.

A század eleje óta több együttműködésre, központi gyűjtemények, lelőhely-jegyzékek létesítésére, az állományok filmre vitelére vonatkozó kezdeményezés jelzi a napilapok növekvő megbecsülését. Ha azonban a többnyire véletlenszerűen összehordott, gondatlanul tárolt, hiányos és feltáratlan könyvtári hírlaptárakat nézzük, aligha lehet kétséges, hogy ez a megbecsülés a könyvtárosok szélesebb rétegének tudatába korántsem plántálódott át. Nem jobb a helyzet ott sem, ahol az újságokat mikrofilmen tárolják. A szakszerűtlen kezelés, a megfelelő technikai berendezések és a kellő feltárási hiánya nemcsak megnehezíti, hanem sokszor lehetetlenné is teszi az érdeklődők számára a keresett adatok fellelését. A számos nehézség következtében a könyvtárak szívesebben engedik át a napilapok gyűjtését speciális intézményeknek.

A nehézségek és mulasztások felsorolása helyett azonban a könyvtárosoknak inkább segítségre, kézzelfogható gyakorlati tanácsokra van szükségük ahhoz, hogy negatív magatartásukon változtassanak.

Az első fontos lépés ebben az irányban a VDB (*Verein Deutscher Bibliothekare – Német Könyvtárosok Szövetsége*) napilapok kérdéseivel foglalkozó bizottságának 1974-ben az *Újság és könyvtár* címmel megjelent gyűjteményes munkája volt. Ebben nemcsak az újságokkal kapcsolatos könyvtári feladatok részletezését lehet megtalálni, hanem itt mutatkoztak be a legfontosabb napilapgyűjteményekkel rendelkező központok, valamint az e kérdéssel foglalkozó szakbizottságok, tájékoztató központok és bibliográfiai vállalkozások is. [1]

Egy ezt kiegészítő monográfia [2] annak a vizsgálatnak lesújtó eredményéről számol be, amelyet az újságok kezelésével kapcsolatosan a német könyvtárakban végeztek. Hasonló megállapítások – nevezetesen, hogy a könyvtárak nem értenek az újságok kezeléséhez – más szakirodalmi forrásokban is találhatóak.

A helyzet javítása érdekében a VDB fenti bizottsága egy 1978. évi berlini konferencián vitatta meg a napilapok gyűjtőhelyeinek kooperációs lehetőségeit és a konferencia anyagát ki is adta. [3] Ebben a könyvtárak részletes útmutatást kaptak olyan gyakorlati feladatok megoldásához, mint az eredeti és mikrofilmre vitt napilapok beszerzése, nyilvántartása, katalógizálása, tárolása és használata, továbbá adatokat és javaslatokat olyan kérdésekkel kapcsolatban, mint a kötelespéldány-jog, költségtényezők, kölcsönzési szabályok, mikrofilm-olvasó készülékek stb. A bizottság más nemzeti irányzatokhoz, pl. az angol és svéd tervekhez hasonlóan, egyértelműen a mikrofilmes tárolás mellett foglal állást. Eredetiben csupán a kötelespéldányok őrzendők meg. A végrehajtás természetesen a pénzügyi helyzet függvénye.

A kurrens napilapok együttműködésen alapuló mikrofilmzése felvethet szerzői/kiadói jogi kérdéseket is. A DBI (*Deutsches Bibliotheksinstitut – Német Könyvtári Intézet*) megbízásából készült jogi szakvéle-

mény szerint [4] a kooperációs mikrofilmzés éppen úgy kiemelhető lenne a szerzői jogvédelem köréből, mint ahogyan egyes újságok és cikkek mikrofilmzését és kölcsönzését a könyvtárak számára engedélyezték. Ezt a készítendő mikrofilmeknek az újságok, a napi- és hetilapok hatalmas példányszámához viszonyított kis mennyisége is indokolná. Ennek a kérdésnek a szabályozása hatalmas előrelépést jelentene a könyvtárak és levéltárak ezirányú tevékenységében.

A mikrofilmek alkalmazásának előnyeit és hátrányait vitató hatalmas szakirodalom többször kitért a hordozók élettartamának kérdésére is. Az újságpapír, illetve a használatos mikrofilmek élettartamát tárgyaló szakirodalmi szemle [5] szerint tartós irattári tárolásra érdemes az eredeti papírpéldány mellett egy ezüstfilm másolatot is megőrizni, míg a használat céljára az olcsóbb diazofilm is megfelel. A döntést természetesen a technika további fejlődése és a még le nem zárult szabványosítás hozza meg. Valószínűleg nem megváltoztathatatlan az az irányzat sem, amely szerint ma még a tekercesfilmet részesítik előnyben a síkfilmmel szemben. A könyvtárak mind több hordozóanyag között válogathatnak, de döntéseikbe a szakmai szempontok mellett nyilvánvalóan a költségvetés is beleszól majd.

1974. évi megjelenése óta az újságok használatának nélkülözhetetlen eszköze a *Német újság-gyűjtemények a könyvtárakban és levéltárakban (Deutsche Zeitungsbestände in Bibliotheken und Archiven)* [6] című jegyzék, amely 579 lelőhely napilap-állományát tartalmazza, és részletes mutatói a címváltozásokat és a változatokat is feltárják.

Az újságok mellett a hetilapokat és képesújságokat is feldolgozza a *Külföldi újságok és képesújságok lelőhely-jegyzéke (SAZI – Standortverzeichnis ausländischer Zeitungen und Illustrierten)*. [7] Ez az NSZK és Nyugat-Berlin 424 könyvtárának és archívumának 2680 külföldi folytatólagos kiadványát tartja nyilván az 1973. évi állapotnak megfelelően. Tekintettel a megjelenésük óta bekövetkezett változásokra, mindkét jegyzék mielőbbi átdolgozásra, korszerűsítésre szorul.

Újabban regionális és helyi gyűjtemények is bekapcsolódnak a könyvtárközi kölcsönzésbe, és állományukról egyre több jegyzék készül, mint pl. a westfáliai újságok vagy a berlini könyvtárakban található berlini újságok jegyzéke. Az efféle törekvések ellenére azonban a kérések jelentős része továbbra is a két központi katalógus közvetítésével nyer majd kielégítést.

Gyakran előfordul, hogy az olvasónak egy-egy keresett cikkért több kötetet kell átlapoznia, sok filmtekerceset átforgatnia. Ezeket az időigényes és az állomány elhasználódásához vezető módszereket minél előbb más módszerrel kell felváltani. E célra a legalkalmasabbak az újságkivágás-gyűjtemények, amelyek az olvasót felmentik mind a lapozgatástól, mind a mikrofilm használatától. A szakirodalomban az efféle

gyűjteményekkel és általában a sajtódokumentációval foglalkozó ismertetések rendszerint a sajtó, a rádió, a politika és a tudomány, vagyis nem a könyvtárak területéről származnak. A feltárás dokumentációs munkáját a könyvtárak valóban nem vállalhatják, azt az archívumokra és dokumentációs központokra kell bízni.

Ehhez a munkához több gyakorlati útmutató is rendelkezésre áll. A *Német Levéltárosok Egyesülete (Verein Deutsche Archivare)* sajtó-, rádió- és filmtári szakosztályának előkészületben lévő kézikönyve mintegy 120 archívumnak, illetve állománynak bemutatására vállalkozik. [8]

A nyomtatott tartalomjegyzékek és hasonló bibliográfiaik ugyan nem tarthatnak lépést az aktív sajtódokumentációs munkával, kétségtelen előnyük viszont, hogy helyhez nem kötött információkkal szolgálnak. 1978-ban jelent meg a nyomtatott újság-bibliográfiák azon áttekintése, amely 240, földrajzi rendbe sorolt országos és nemzetközi bibliográfiát közöl. [9] Ha nem is teljes, mégis értékes támpontokat nyújthat az újságcikkek kereséséhez.

A nemzetközi nyilvántartások magas ára nemigen teszi lehetővé, hogy az egyes tudományos könyvtárak beszerezzék őket, pedig az angol, amerikai és francia vezető napilapok közleményeiről szóló információikra szükségük lenne. Ezeket részben pótolja az 1968 óta megjelenő nemzetközi tartalmi bibliográfia [10], mely a világ 25 legfontosabb napilapjának – sajnos csak politikai jellegű – híreit és kommentárjait dolgozza fel. Ennek ára is jelentős, így a legtöbb német könyvtárnak be kell érnie hazája sajtófigyelő szolgálatával.

A mintegy 20 napi- és hetilapnak csupán eredeti szerkesztőségi cikkeit minden tartalmi korlátozás nélkül feldolgozó *Újság-index* (Zeitungsindex) [11] jó szolgálatot tesz azzal, hogy a könyvismertetéseket is feltárja. Az egyes újságcikkekről másolatok is rendelhetők. Az indexben a viszonylag kevés cikkhez igen sok tárgyszót találni, ami kétségessé teszi operatív használatát. Hibája a hosszú átfutási idő is. Mindezt leszámítva azonban olyan bibliográfiai szolgáltatást nyújt, amelynél jobb a könyvtárak számára jelenleg nem létezik. Tökéletesítése és a könyvtári igényekhez való közelítése a különböző érdekelt szakbizottságok és szakcsoportok feladata lenne.

A könyvtárak és újságok összefüggéseivel kapcsolatos problémák és irodalom e rövid áttekintése csak nagyjából körvonalazhatta a kérdéskomplexumot. Lehet, hogy az elektronika további fejlődése már a közeljövőben gyökeres változást hoz a könyvtárak és az újságok viszonyában. A megoldással kapcsolatban sok kérdés természetesen még nyitva marad, de elképzelhető, hogy a könyvtárakra hárul majd a feladat, hogy a korszerű információhordozókon megjelenő újságokat a legkorszerűbb módon tárolják és dolgozzák fel. A kérdéssel addig is érdemes lenne tovább foglalkozni.

Hivatkozások

1. Zeitung und Bibliothek. Ein Wegweiser zu Sammlungen und Literatur. Szerk.: G. Hagelweide. Pullach, Verlag Dokumentation, 1974. 302 p.
2. Die Behandlung von Tageszeitungen an wissenschaftlichen Bibliotheken. Eine bibliothekarische Leitstudie. Pullach, Verlag Dokumentation, 1975. 163 p.
3. Kooperationsmöglichkeiten für Zeitungssammelstellen. Szerk. W. Höfig és W. Ubbens. Berlin, Deutscher Bibliotheksverband, 1978. 201 p.
4. HUBMANN, H.: Urheberrechtliche Probleme bei der kooperativen Verfilmung von Zeitungen. Rechtsgutachten erstellt im Auftrag des Deutschen Bibliotheksinstituts. Berlin, Deutsches Bibliotheksinstitut, 1980. 32 p.
5. HÖFIG, W.: Zeitungspapier und Mikrofilm Ihre Lebensdauer im bibliothekarischen Betrieb. Literaturübersicht. Berlin, Deutscher Bibliotheksverband, 1979. V, 258 p.
6. Deutsche Zeitungsbestände in Bibliotheken und Archiven. Düsseldorf, Droste, 1974. 372 p.
7. Standortverzeichnis ausländischer Zeitungen und Illustrierten in Bibliotheken und Instituten der Bundesrepublik Deutschland und Berlin (West), SAZI. Catalogue of foreign newspapers and illustrated papers in German libraries. Pullach, Verlag Dokumentation, 1975. 334 p.
8. Handbuch der Pressarchive. München, Saur um 1981. Előkészítés alatt.
9. BUDER, J.: Die Inhaltserschliessung von Zeitungen. Eine internationale Übersicht über Zeitungsindices und Zeitungsinhaltsbibliographien. Berlin, Deutscher Bibliotheksverband, 1978. 119 p.
10. World press archives. A comprehensive selection of items on world politics of leading newspapers of the world. Index. Kiad. Swedish Institute of International Affairs. Stockholm, Almqvist and Wiksell, 1978.
11. Zeitungs-Index. Verzeichnis wichtiger Aufsätze aus deutschsprachigen Zeitungen. Szerk. W. Gorzny. Pullach, Verlag Dokumentation, 1974.

/UBBENS, W.: Zeitungen in Bibliotheken = Zeitschrift für Bibliothekswesen und Bibliographie, 27. köt. 5. sz. 1980. p. 365–379./

(Dezső Zsigmondné)